

خطمی

به فارسی «خطمی درختی» و در کتب طب سنتی با نام «خطمی عظیم» آمده است. به فرانسوی

Mauve en arbre, Althea en arbre, Ketmie en arbre

و Ketmie de Syrie و به انگلیسی Shrubalthea, Rose of sharon و Hibiscus نامیده می‌شود. گیاهی است از خانواده پنیرک Malvaceae نام علمی آن Hibiscus syriacus L. و مترادف آن Althaea frutex Hort نام این گیاه به چینی Jih -chi می‌باشد. مفهوم آن این است که گل‌هایش صبحها می‌شکند و باز می‌شود و عصرها قبل از غروب می‌افتد (البته نه در همان روز).

مشخصات

درختچه‌ای است زینتی که گل‌های آن درشت سفید یا بنفش و پیازی کم‌رنگ، کمپر و بندرت پرپر است. این درختچه بومی آسیای صغیر است و در حال حاضر به عنوان گیاه زینتی در مناطق مختلف خاور و خاور دور کاشته می‌شود. در ایران به‌طور پرورشی در باغها به عنوان گیاه زینتی کاشته می‌شود. تکثیر آن از طریق قلمه و خوابانیدن صورت می‌گیرد.

معارف گیاهی، متن ج 7، ص: 20

ترکیبات شیمیایی

از نظر ترکیبات شیمیایی در گیاه ساپونارین^۱، ساپونارتین^۲ و ویتکسین^۳ مشخص شده است [چونگ یاوچی].

خواص - کاربرد

معمولا ریشه و پوست درخت داروست ولی از گلها و تخم آن نیز استفاده دارویی به عمل می‌آید.

در چین برگ‌های گیاه را مانند چای دم کرده و می‌خورند و معتقدند که برای تقویت معده خوب است. جوشانده گل‌های آن م‌در است و برای رفع خارش و سایر انواع بیماری‌های پوستی به کار می‌رود. در هند پوست و ریشه آنکه لعاب‌زا و نرم‌کننده است، به عنوان تببر و در موارد اسهال و اسهال خونی و عادت ماهیانه دردناک و سخت تجویز می‌شود و از

¹ Saponarin.(1)

² Saponaretin.(2)

³ Vitexin.(3)

دانه‌های گیاه برای رفع سرماخوردگی و سردرد می‌خورند. این دارو در چین، ژاپن و هند و چین مصرف وسیعی دارد. به عنوان دارو در چین از پوست ریشه، پوست درخت، ریشه درخت و گل‌های آن استفاده می‌شود.

گل‌های خطمی درختی را معمولاً در تیر و مرداد وقتی که کاملاً باز شده‌اند، برداشت کرده و در آفتاب خشک می‌کنند. دارو کمی شیرین، مبرّد، خنک‌کننده و نرم‌کننده است. پوست ریشه، پوست درخت و ریشه گیاه برای کمک به هاضمه ضعیف، رفع آشفستگی، استفراغ، و قطع تهوع، بالا آوردن و اسهال خونی تجویز می‌شود [چونگ یا ئوچی]. و برای قطع ترشحات سفید یا زرد مهبل^۴ و خونریزی‌های روده‌ای [کاریونه و کیمورا]. مفید است.

از پوست آن برای دفع کرم آسکارید^۵ [موزیگ و شرام]. و رفع انواع ناراحتی‌های روده‌ای [لو و استوارت] و لوکوره [ایشی دویا] استفاده می‌شود.

معارف گیاهی، متن ج 7، ص: 21

روا در کتابش می‌نویسد که تخم آن نرم‌کننده است و در یادداشتهای استوارت آمده است که برای رفع سردرد و سرماخوردگی مفید است. برگ‌های آن برای تقویت معده نافع است [تاناکا اوداشیما]. و گل‌هایش مدّتر می‌باشد. مقدار مصرف از تخم، ریشه، پوست، گل و برگ آن نظیر مقادیر مصرف در مورد خطمی معمولی است که در آن بخش ذکر شده است.

معارف گیاهی، متن ج 7، ص: 22

خطمی گل سرخی

به فارسی «خطمی درختی گل سرخی» نامند. به فرانسوی *Rose changeante* و به انگلیسی *Cotton rose* و *Changeable rose*، و *Confederate rose* گفته می‌شود و به عربی ترتر نامند. گیاهی است از خانواده پنیرک *Malvaceae* نام علمی آن *Hibiscus mutabilis* L. و مترادف آن *H. sinensis* Mill. می‌باشد. این گیاه را به هندی «گل عجایب» می‌نامند.

مشخصات

درختچه‌ای است بومی چین، شکل کلی آن شبیه سایر خطمی‌های درختی است ولی گل‌های آن در آغاز باز شدن سفید است ولی روز دوم صورتی و روز سوم به رنگ سرخ درمی‌آید و به این دلیل است که به فرانسوی و انگلیسی آن را نوعی گل سرخ متغیر نامیده‌اند گل‌های آن پرپر است و در اواسط پاییز باز می‌شود و تا قبل از شروع سرما باقی

⁴ (4) Leukorrhea.

⁵ (5) Ascarid.

می‌ماند. این درختچه سرما را تحمل نمی‌کند به این جهت در مناطقی که در زمستانها درجه حرارت زیر صفر می‌رود باید در گلخانه باشد و اگر در هوای آزاد کاشته شود از بین می‌رود. در ایران در شمال ایران کاشته می‌شود.

ترکیبات شیمیایی

از نظر ترکیبات شیمیایی در برگهای خطمی گل سرخی یک آلکالوئید وجود دارد

معارف گیاهی، متن ج 7، ص: 23

[آرتورا]. و در گل‌های آن فلاونوئید⁶ یافت می‌شود [S . G . I . M . P].

خواص - کاربرد

در هند از ریشه خطمی گل سرخی به جای خطمی معمولی برای تسکین سرفه استفاده می‌شود. برگها و گل‌های آن نرم‌کننده است. دم‌کرده گل‌های آن را به عنوان مبرّد برای کاهش تب می‌خورند. در چین برگها و گل‌های آن به عنوان نرم‌کننده، محلل ورم و همچنین برای تصفیه خون تجویز می‌شود [هو، هاو و روا]. به علاوه آن را مبرّد، خنک‌کننده، نرم‌کننده سینه و مسکن درد می‌دانند و برای قطع سرفه، قطع خونروی مفرط و غیر عادی در قاعدگی و قطره‌قطره و دردناک ادرار کردن آن را مفید می‌دانند [استوارت]. برای بیماری‌های چشم نافع است [هوا]. و روی آبسه‌ها و زخمها می‌اندازند التیام‌بخش است [ایشی دویا]. برای رفع ناراحتی پوست نیز تجویز می‌شود [فوکودا]. و برای تحلیل ورمها مصرف می‌شود [هوا]. مخلوط گلها و برگها و یا گل‌های آن به تنهایی در یک جوشانده برای رفع ناراحتی‌های ریوی خورده می‌شود [هوپر، برکیل، گرو و کوئی زمبینگ]. له‌شده برگهای گیاه را نیز روی ورمها می‌اندازند ورم را تحلیل می‌برد. مقدار مصرف از گل، برگ و همچنین ریشه آن نظیر مقادیر مربوط به خطمی معمولی است و در آن بخش ذکر شده است.

معارف گیاهی، متن ج 7، ص: 24

خطمی درختی چینی

به فارسی «خطمی درختی»، «خطمی درختی چینی» و «خطمی چینی» و در بلوچستان با نام محلی «باجاچشند» شناخته می‌شود. به فرانسوی آن را *Rose de chine* و *Ketmie rose de chine* و به انگلیسی *Shoe flower* و *China rose* و *Chinese hibiscus* گویند. گیاهی است از خانواده پنیرک *Malvaceae* نام علمی آن *Hibiscus rosa-sinensis L* . و نام مترادف آن *Hibiscus sinensis Hort* . می‌باشد.

مشخصات

خطمی چینی درختچه‌ای است پرشاخه، به بلندی 2 متر، برگهای آن تخم‌مرغی، نوک‌تیز، تقریباً بدون کرک و دنداندار که در اقلیمهای بدون یخبندان در زمستان ناخران و همیشه سبز است. گل‌های آن درشت به قطر حدود 13 سانتی‌متر به رنگ قرمز روشن و به صورت کم‌پر و پرپر که در کنار برگها روی دم گل درازی ظاهر می‌شود و میله‌های تناسلی گل دراز و انتهای آنها به رنگ زرد از گل خارج شده و دیده می‌شود. میوه آن کپسول به رنگ مایل به قرمز که تعداد زیادی دانه در آن قرار دارد.

این درختچه بومی چین است و در قرن هفدهم به اروپا وارد شده و در سایر مناطق دنیا کاشته می‌شود. در ایران در جنوب در مناطق مختلف به عنوان درختچه

معارف گیاهی، متن ج 7، ص: 25

زینتی کاشته می‌شود. در بلوچستان در بعضی نقاط به عنوان چپر به کار می‌رود. در شمال ایران نیز در گلدان کاشته می‌شود و زمستانهای سرد در گلخانه نگهداری می‌شود. تکثیر آن با قلمه صورت می‌گیرد. در جامائیکا این گونه را گل واکس کفش یا Shoe flower می‌گویند زیرا از گلبرگهای آن برای واکس و برآق کردن کفش استفاده می‌شود.

ترکیبات شیمیایی

در گل‌های خطمی درختی چینی تیامین⁷، رایبوفلاوین⁸، نیاسین⁹ و ویتامین C وجود دارد. در گل‌های له شده آن یک آنتوسیانین پیگمان¹⁰ و سیانیدین دی گلوکوزید¹¹ مشخص شده است. [S . G . I . M . P.]

خواص - کاربرد

در هند گل‌های آن را به‌طور خام و یا به صورت ترشی می‌خورند و از ویتامینهای B و C آن استفاده می‌کنند. گل‌های آن نرم‌کننده، مبرّد و خنک‌کننده و قاعده‌آور است و برای افزایش نیروی جنسی مفید می‌باشد. جوشانده گل‌های آن را در موارد نزله‌های برونشی تجویز می‌کنند و همچنین سرخ شده گلها در داروایش را در موارد خونروی‌های مفرط در جریان قاعدگی اعم از درازتر شدن طول دوره قاعدگی و یا زیادی ترشحات خونی در دوره عادت ماهیانه تجویز می‌نمایند. از برگ‌های آن به عنوان نرم‌کننده، ضد درد، مسکن و ملین مزاج استفاده می‌شود. از جوشانده برگ‌های آن

7) Thiamine.(1)

8) Riboflavin.(2)

9) Niacin.(3)

10) Anthocyanin Pigment.(4)

11) Cyanidin diglucoside.(5)

برای کاهش تب به صورت کمپرس و شست‌وشو مصرف می‌شود. از ریشه آن مشابه ریشه خطمی معمولی برای تسکین سرفه می‌خورند و از جوشانده ریشه برای تسکین تب و کنترل بیماری‌های آمیزشی و از شیر تازه ریشه برای سوزاک و از گرد ریشه در موارد ترشحات مفرط دوران عادت ماهیانه به کار می‌برند.

در هند و چین و در چین گلها و برگهای گیاه را کوبیده و به صورت خمیر برای

معارف گیاهی، متن ج 7، ص: 26

معالجه به روی زخمهای کفگیرک^{۱۲} و Mups می‌اندازند. مامپس بیماری حاد مسری است که با تب همراه بوده و علامت آن التهاب غده‌های بزاقی می‌باشد. و به علاوه از این خمیر برای بیماری‌های پوستی [روا]، ورمهای سرطانی و سایر انواع ورمها [استوارت و تاناکا و اوداشیما] و همچنین برای کاهش تب [لیوا]، التیام جراحتهای و فیستولها [کروست و پتلو] استفاده می‌شود.

در شبه جزیره مالایا از تمام قسمت‌های گیاه شامل برگ، گل و ریشه استفاده می‌شود. دم‌کرده ریشه کوبیده و له‌شده گیاه را که مرجحاً از گیاه با گل سفید تهیه شده باشد، برای معالجه بیماری‌های آمیزشی می‌خورند. به علاوه جوشانده ریشه گیاه را روی غده‌های متورم گردن می‌ریزند. مالیدن دم کرده یا جوشانده برگهای گیاه به روی بدن برای کاهش تب و سردرد مفید است. از دم کرده گل‌های گیاه برای نرم کردن سینه در موارد برونشیت می‌خورند [برکیل و هانیف].

در اندونزی نیز از گلها و برگهای گیاه چه در مصارف داخلی و یا استعمال خارجی به عنوان نرم‌کننده [وان استی‌نیس کروزمان] و برای رسانیدن جراحتهای و زخمهای بدو چرکین استفاده می‌شود و از گل‌های آن به عنوان قاعده‌آور و احتمالاً برای سقط جنین استفاده می‌شود [رومفیوس و فایدیهین]. در فیلیپین غنچه‌های گل گیاه را خرد کرده و مخلوط با نمک در بازار می‌فروشند و برای رفع جوش و کورک مصرف می‌کنند [فاکس]. مخلوطی از له‌شده برگها و گل‌های گیاه با کمی آهک رسانیدن تومورها را تسریع می‌کند [کوئی زمبینگ]. گیاه به‌طور عموم یک داروی معمولی سقط جنین است [روا].

معارف گیاهی، متن ج 7، ص: 27

خطمی

به فارسی «خطمی» و در کتب طب سنتی به نامهای «خطمی»، «نوعی خبّازی» و «شحم المرج» آمده است. در نوشته‌های دیوسکوریدس با نام کلی آلتیا نامبرده شده. به فرانسوی Guimauve و به انگلیسی Mallow گفته

می‌شود و گونه‌های مختلف آن را با نامهای متفاوتی ذکر می‌کنند. گیاهی است از خانواده پنیرک Malvaceae جنس Althaea. از این جنس گونه‌های متعددی در ایران می‌روید که دو گونه آن از نظر مصرف دارویی در طب سنتی معروف است، به شرح زیر:

1. خطمی برّی گونه Althaea rosea Cav . یا Alcea rosea L. و مترادفهای آن A. nigra Medv ., sinensis Cav . و ... می‌باشد. به فرانسوی به آن Rose Tremiere و Alcee rose و Passe rose و به انگلیسی Rose mallow و Holly hock گویند.

مشخصات خطمی برّی

گیاهی است چندساله علفی ولی معمولاً دو ساله و در بعضی مناطق یکساله عمل می‌شود زیرا اغلب این گیاه مورد حمله نوعی بیماری زنگ قرار می‌گیرد. بلندی آن در حدود دو متر و ساقه آن قوی، زبر و خشن است. زیر تمام گیاه پوشیده از کرک زبری می‌باشد. برگهای آن پهن قلبی شکل و دنداندار است. گل‌های آن درشت، منفرد یا 2-3 تایی باهم با دم گل خیلی کوتاه به رنگهای بسیار متنوع قرمز، قرمز

معارف گیاهی، متن ج 7، ص: 28

تیره مخلوط با سیاه، سفید، ارغوانی، حتی زرد و ... که معمولاً در اواخر تابستان سال دوم ظاهر می‌شوند. تکثیر آن از طریق کاشت تخم آن انجام می‌گیرد که تابستان در خزانه می‌کارند و پس از 30-40 روز نهالهای کوچک را جابجا کرده به فواصل 15-20 سانتی‌متر مجدداً می‌کارند و سرانجام در اواسط پاییز به محل اصلی منتقل می‌کنند. ممکن است با قلمه و پاجوش نیز که از سال دوم به بعد گرفته می‌شود، تکثیر شود.

این گیاه ظاهراً بومی مناطق شرقی مدیترانه است و در مناطق مختلف آسیا و اروپا کاشته می‌شود. در برخی نواحی نیز به‌طور خودرو می‌روید. در ایران در شمال ایران در گیلان جاهای خشک ایسپیلی بیلاق بین عمارلو و ایسپیلی دیده می‌شود. در گلکاری نیز به عنوان گل زینتی کاشته می‌شود.

ترکیبات شیمیایی

در تخم این خطمی در حدود 11/9 درصد نوعی روغن خشک‌شونده وجود دارد. [G. I. M. P.] در گزارش مطالعات دیگری آمده است که گیاه دارای یک شبه استرین^{۱۳} است [رید]. و به علاوه دارای مواد نشاسته‌ای، ماده چرب،

آنتوسیانین^{۱۴}، آلتئین^{۱۵} و دی اوکسی بنزوئیک اسید^{۱۶} است [روا]. گل‌های آن دارای لعاب، یک فلاوونوئید و سیانیدین^{۱۷} است. [S .G .I .M .P] و به علاوه دارای کمی اسانس و یک ماده رنگی به نام آلتئیدین^{۱۸} می‌باشد.

خواص - کاربرد

در هند از تخم گیاه به عنوان مدّر و تببر استفاده می‌شود و از ریشه آن به عنوان قابض برای کنترل دیسانتری مصرف می‌کنند. گل‌های آن مبرّد و خنک‌کننده و مدّر است و برای تسکین روماتیسم به کار می‌رود.

معارف گیاهی، متن ج 7، ص: 29

خطمی با شاخه گلدار

Althaea officinalis

در چین عملاً از تمام قسمت‌های گیاه به عنوان دارو استفاده می‌شود. ریشه و تخم‌های آن برای تقویت معده و کاهش تب توصیه می‌شود [روا]. استوارت در یادداشت‌هایش می‌نویسد که از گیاه و تخم آن برای کاهش تب و دردهای سخت زایمان استفاده می‌شود و ریشه له‌شده آن را روی زخم می‌گذارند. جوشانده گل آن برای اصلاح جریان گردش خون و برای معالجه خونریزی و بی‌نظمی عادت ماهیانه خورده می‌شود. به علاوه گل‌های آن برای قطع تب‌های نوبه‌ای و وجود خون در ادرار و در رفع یبوست تجویز می‌شود [ایشی دوپا]. از گلبرگ‌های رقم گل قرمز تیره آن برای رنگ کردن برخی مشروبات غیر الکلی استفاده می‌شود.

2. خطمی گونه *Althaea officinalis* L.

این گیاه به فرانسوی *Guimaune officinale* و به انگلیسی *Marsh mallew* گفته می‌شود. این گونه را به هندی «گل»

معارف گیاهی، متن ج 7، ص: 30

خطمی با گل و غنچه

Anthocyanin.(2) ¹⁴

Altheine.(3) ¹⁵

Dioxy benzoic acid.(4) ¹⁶

Cyanidin.(5) ¹⁷

Altheidine.(6) ¹⁸

خیرو» می‌گویند.

مشخصات خطمی اوفی سینال

خطمی گیاهی است علفی چند ساله 1- 0/5 متر. ساقه آن نسبتاً ضخیم و افراشته است. گیاه پوشیده از کرک سفید پنبه‌ای است. برگهای آن متناوب و به رنگ سبز مایل به سفید و گلها درشت به رنگ سفید مایل به صورتی یا مایل به ارغوانی است که در قسمت انتهایی ساقه معمولاً به صورت دسته‌های 3 تایی ظاهر می‌شود. ریشه آن دراز دوکی‌شکل به رنگ خاکستری مایل به زرد و ریشه سال دوم آن به ضخامت

معارف گیاهی، متن ج7، ص: 31

یک انگشت با طعمی کمی شیرین است. معمولاً در سال دوم ریشه را بیرون آورده تمیز کرده و خشک می‌کنند. این گیاه معمولاً در نقاط مرطوب و باتلاقی و چمنزارهای شور می‌روید و معمولاً برای مصارف دارویی کاشته می‌شود. تکثیر آن با کاشت تخم آن در بهار و یا کاشت پاجوش آن در پاییز انجام می‌گیرد. معمولاً برداشت برگهای جوان خطمی و گل‌های آن قبل از اینکه کاملاً باز شود، در تابستان انجام می‌گیرد.

این گیاه در مناطقی از آسیا در هندوستان در کشمیر و پنجاب، در چین و در ایران می‌روید. در ایران در دامنه‌های البرز در کنار جویبارهای کرج، در غرب در نقاط مرطوب اطراف اراک و دامنه کوه زروند. در آذربایجان در محمدآباد و جغتو، سائین قلعه و در مرزهای شرقی در بادقیس و حریرود به‌طور خودرو دیده می‌شود.

ترکیبات شیمیایی

در گیاه خطمی دارویی، وجود مواد چرب¹⁹، بوتیریک اسید²⁰ و فیتوسترین²¹ مشخص شده است. در ریشه آن در حدود 35 درصد لعاب و 37 درصد نشاسته وجود دارد. [G. I. M. P.] در گل‌های آن کمی اسانس و لعاب یافت می‌شود.

خواص - کاربرد

ریشه، گل و برگ خطمی در طب سنتی به عنوان دارو مستعمل است. در هند برگها و گل‌های له‌شده آن را روی سوختگی می‌گذارند. و دم‌کرده گلها و غنچه‌های آن را در موارد برونشیت و نزله‌های برونشیتی تجویز می‌کنند. در

¹⁹ Fatty oil.(1)

²⁰ Butyric acid.(2)

²¹ Phytosterin.(3)

ژاپن از جوشانده ریشه و برگهای خطمی دارویی برای معالجه اسهال استفاده می‌شود. این جوشانده برای تسکین سرفه و لینت مزاج نیز مفید است. و به صورت غرغره برای رفع التهاب گلو مصرف می‌شود [کاربونه و کیمورا].

از نظر طبیعت انواع خطمی طبق نظر جالینوس سرد و تر و طبق نظر شیخ الرئیس ابو علی سینا معتدل است و حکمای طب سنتی در مورد خواص آن معتقدند که ملین

معارف گیاهی، متن ج 7، ص: 32

مزاج، محلل و منضج (معتدل‌کننده اخلاط) است. گل آن در خواص ضعیف‌تر از تخم، برگ و ساقه آن است. ضماد برگ آن برای ورمهای بناگوش، التیام جراحتهای، دملها، ورم پستان، ورمهای مقعد، شکستگی اعضا، سیاتیک و درد مفاصل مفید است. ضماد برگ آنکه با پیه مرغابی درست شود، برای تسکین درد مفاصل و سیاتیک و رعشه نافع است. ضماد برگ پخته آن با روغن برای نرم کردن ورمهای گرم و شستن با جوشانده برگ آن برای نرم کردن موی سر نافع است. نشستن در دم‌کرده آن برای تحلیل ورم مقعد و بسته بودن دهانه رحم زنان عقیم مفید است. مضمضه دم‌کرده تخم آن با سرکه برای تسکین درد دندان گرم مفید است.

خطمی برای معده مضر است و از این نظر باید با آب زرشک، عسل و رازیانه خورده شود و همچنین مضر ریه است و باید با عسل خورده شود. قطعات ریشه خطمی را در آب خیسانده و از آن برای رفع تحریکات جلدی و به به عنوان آرام‌کننده ناراحتی‌های پوستی استفاده می‌کنند. به علاوه از ریشه خطمی به صورت دم‌کرده برای تسکین سرفه شدید، آنژین، برونشیت، التهاب سینه، ورم معده و روده، شکم‌روش، دیسانتری، دل‌پیچه، یبوست، بیماری‌های مثانه، سنگ کلیه، کمی ترشح ادرار و کمی ترشحات عادت ماهیانه می‌خورند. در موارد اولسر معده به ریشه خطمی بابونه یا پنج انگشت خزنده که دارای تانن هستند، اضافه می‌شود.

برای تهیه دم‌کرده ریشه خطمی 30-10 گرم ریشه خطمی را گرفته پس از تمیز کردن و خرد کردن، 1000 گرم آب جوش روی آن می‌ریزند و آن قدر صبر می‌کنند که درجه آب 20 درجه شود، سپس آن را صاف کرده با عسل مخلوط و سه فنجان در روز می‌خورند. در موارد یبوست در این دم‌کرده شیرین‌بیان، انیس و پوست سیاه‌توسه (20-10 گرم) اضافه می‌کنند.

در استعمال خارج از ضماد ریشه خطمی برای التیام زخمها، رفع دانه‌های صورت و نقاط دیگر بدن، باد سرخ و ... استفاده می‌شود. برای تسریع دندان‌بندی کودکان ریشه خطمی را کاملاً تمیز کرده و خرد نموده برای جویدن و ساییدن لثه‌ها به کودک می‌دهند. این کار اثرش از لاستیکهایی که برای مالش به لثه‌ها به کودک می‌دهند بجزود، خیلی بیشتر و بهتر است.

برای تهیه دم کرده گل خطمی 20 گرم گل خشک را در یک لیتر آب جوش می‌ریزند و می‌گذارند که درجه حرارت آن ملایم شود و سپس مصرف می‌کنند و برگ آن را معمولا خیس کرده از آب آن استفاده می‌نمایند.

معارف گیاهی، متن ج 7، ص: 33

اگر به دم کرده ریشه خطمی 10 گرم شیرین بیان، 5 گرم گیاه پای خر و 5 گرم بوسیر اضافه شود برای تسکین سرفه بسیار مؤثر است. شرح کامل و نوع مصرف پای خر، بوسیر و شیرین بیان در جلد‌های دیگر این مجموعه آمده است.

اگر نیم گرم گل خشک خطمی را در 150 گرم آب به مدت 5 دقیقه بجوشانند و سپس آن را سرد کرده 6-5 قطره الکل کامفره به آن اضافه کنند، محلولی برای شست و شوی چشم تهیه می‌شود که خیلی مفید است.

در مورد رفع یبوست و تحریک روده‌ها اگر 4 گرم ریشه خطمی را با 2 گرم مغز ریشه شیرین بیان و 2 گرم لاکتوز مخلوط کرده و صبح ناشتا بخورند برای رفع یبوست و تحریک روده‌ها مفید است.

ریشه و ساقه خطمی دارای الیافی است که از آن ممکن است در تهیه الیاف برای بافتنی و یا در صنعت کاغذسازی استفاده شود.

جوشانده ریشه خطمی: 30 گرم ریشه خطمی را نیم کوب کرده و مدت نیم ساعت در مقداری آب می‌جوشانند که 1000 گرم جوشانده به دست آید سپس آن را صاف کرده و برای شستن، نرم کردن و کمپرس ورمها از آن استفاده می‌کنند.

خیسانده ریشه خطمی: ریشه خطمی 10 گرم، آب سرد 1000 گرم. ریشه را پوست گرفته خرد کنند و در آب سرد بخیسانند و در اسهال خونی حاد قسمت صاف روی آن را به جای آب مرتبا بیاشامند.

سایر بررسی‌ها و تحقیقات که درباره خواص خطمی گونه *Althea officinalis* به عمل آمده است.

خطمی در طول تاریخ قبل از اینکه دارو تلقی شود، به عنوان غذا مصرف می‌شده است. در کتابی به نام *The Book of Job* از گیاهی نام برده می‌شود که خطمی ترجمه شده است. این گیاه را مردم در دوران قحطی می‌خوردند. و در قرون وسطی در سالهایی که تولید محصولات کشاورزی ناچیز بود و موجب قحطی می‌شد، مردم ریشه خطمی را جوشانیده با کره و پیاز سرخ کرده و می‌خوردند. ظاهرا کاربرد خطمی به عنوان دارو از زمان سقراط آغاز شده است و در آن زمان سقراط جوشانده ریشه خطمی را برای درمان شکستگی اعضا و خونروی از رحم تجویز می‌کرده و 400 سال بعد پزشک یونانی به نام دیوسکوریدس، ضماد ریشه خطمی را برای التیام زخم محل نیش و گاز حشرات و جوشانده آن را برای تسکین دندان درد و رفع قی و

معارف گیاهی، متن ج 7، ص: 34

آشفتگی و به عنوان تریاق سموم توصیه می نمود.

رومی ها به خطمی خیلی معتقد بودند تا آنجا که Pliny طبیعی دان معروف رومی در نوشته هایش اظهار کرده است: «هرکس یک قاشق سوپ خوری خطمی خرد و گرد شده را بخورد در آن روز به هیچ بیماری مبتلا نمی شود».

در قرن دهم حکمای طب سنتی ایرانی ضماد برگهای خطمی را برای درمان انواع ورم و ناراحتی های دیگری تجویز می کردند که نظریات آنها در قسمت اول این بخش آورده شده است. و در قرن هفدهم حکمای اروپایی ریشه خطمی را در مصرف داخلی و خارجی به عنوان نرم کننده و آرام کننده دندان درد و التیام زخم و التهاب و ناراحتی های سوءهاضمه و تحریکها و ناراحتی های مجاری ادرار مصرف می کردند.

و در همان قرن خطمی از گیاهان دارویی بسیار مورد توجه کارشناس گیاه درمان انگلیسی به نام Nicholas cupeper بود. او در قسمتی از یادداشت هایش چنین می نویسد: «چندی پیش بیماری ناراحت کننده ای به نام Bloody flux²² قسمتی از اروپا را فراگرفته بود و پزشکان برای جلوگیری و درمان این بیماری راهی به نظرشان نمی رسید، از قضای روزگار پسر من هم به این بیماری مبتلا شد و تنها راهی که به نظرم رسید این بود که خطمی را تمیز کرده و خوب خرد و نرم نموده و در شیر جوشاندم و به او دادم خوشبختانه پس از دو روز شفا یافت.» کولپیر ریشه، برگ و تخم خطمی را برای رفع ناراحتی های شکم، کاهش تب، ذات الجنب، سل، سرفه، خشونت سینه، انواع ناراحتی های سینه و تنفسی، خس خس کردن در حین نفس کشیدن، درآج و گرفتگی اعضا و وجود تورمهایی در پستان زنان تجویز می کرد. مهاجران اروپایی خطمی را با خود به امریکای شمالی بردند و قبل از قرن نوزدهم این گیاه در فارماکوپه امریکا قرار گرفت. پزشکان قرن نوزدهم امریکا این گیاه را در مصرف خارجی برای التیام زخمها و شکستگی استخوان و سوختگی از آتش و آب و کاهش هر نوع ورم تجویز می کردند و در مصرف داخلی ریشه خطمی را به صورت جوشانده در موارد سرماخوردگی، خشونت سینه، اسهال، سوزاک و ناراحتی های معدی رودهای و تقریبا در تمام ناراحتی های کلیه و مثانه به کار می بردند. و در حال حاضر و در زمان فعلی کارشناسان گیاه درمانی در امریکا خطمی را برای رفع ناراحتی های تنفسی و تحریکهای معدی رودهای و برخی از آنها این گیاه را در موارد ناراحتی های مجاری

معارف گیاهی، متن ج 7، ص: 35

ادرار تجویز می کنند.

²² (1) Bloody flux اصطلاحی است برای اسهال خون.

فرانسوی‌ها و امریکایی‌ها از ریشه خطمی نوعی شیرینی اسفنجی درست می‌کنند به این ترتیب که پوست ریشه خطمی را کنده تا مغز سفید آن ظاهر شود و آن را می‌جوشانند تا نرم شود و شیرینی آن ظاهر شود و کمی شکر به آن اضافه می‌کنند، در نتیجه یک نوع شیرینی اسفنجی به دست می‌آید که در پیک‌نیکها مرسوم است، خورده شود. ماده اسفنجی ریشه خطمی موسیلاژ است و همین‌که در تماس با آب قرار گرفت باد کرده و تبدیل به ماده‌ای ژلاتینی می‌شود. در مصرف خارجی این ماده ژلاتینی را روی زخمهای ناشی از بریدگی و روی سوختگی‌ها می‌گذارند، بسیار شفافبخش است و اگر خورده شود برای رفع اختلالات معده و ناراحتی‌های تنفسی در ارتباط با التهاب گلو، سرفه، سرماخوردگی، انفلوانزا و برونشیت مفید است.

در یک آزمایش علمی جدید نشان داده شده است که خطمی توانایی گلبولهای سفید را برای بلع و از بین بردن میکروبها افزایش می‌دهد^{۳۳} و به این ترتیب به سیستم دفاعی بدن کمک می‌کند و این تجربه تأییدکننده شهرت تاریخ خطمی برای التیام زخم، رفع ناراحتی‌ها و عفونتهای معدی و روده‌ای است. در یک آزمایش دیگری که روی جانوران آزمایشگاهی انجام شده نشان داده شده است که خطمی در کاهش قند خون کمک می‌کند بنابراین احتمال دارد که در مورد انسان نیز در بیماری قند مفید باشد. این موضوع جالب و قابل بررسی است.

مقدار و نحوه مصرف

برای تهیه جوشانده ریشه خطمی کافی است که یک قاشق مرباخوری ریشه خرد شده خطمی را در یک پیمانه آب (220 گرم) 15-10 دقیقه ریزریز بجوشانید و از این جوشانده 3 پیمانه در روز بخورند.

در مصرف خارجی ریشه خطمی را باید خوب نرم کوبیده و به قدر کافی به آن آب اضافه کرد که ماده ژلاتینی به دست آید و آن را روی محل زخم و بریدگی یا سوختگی گذاشت.

از جوشانده رقیق که با مقدار کمی خطمی درست شده باشد به کودکان نیز ممکن

معارف گیاهی، متن ج 7، ص: 36

است داده شود.

از نظر عوارض جانبی تا به حال گزارشی در مورد عوارض جانبی خطمی وجود ندارد و به استثنای زنان باردار و مادران شیرده مصرف آن برای بقیه اشخاص در حد مجاز بلامانع است. و اگر در جریان مصرف احتمالاً کوچکترین

ناراحتی نظیر اسهال و سایر ناراحتی‌های معدی ایجاد شود، مصرف آن کاسته شود و یا قطع شود و اگر پس از دو هفته مصرف در رفع ناراحتی مورد نظر اثری نداشت برای درمان باید از طریق دیگری اقدام نمود.²⁴

²⁴ میر حیدر، حسین، معارف گیاهی، 8 جلد، دفتر نشر فرهنگ اسلامی - تهران، چاپ: هفتم، 1385 ه.ش.